

УДК 347.23

Ганна Буяджи,канд. юрид. наук, Державний секретар
Міністерства юстиції України

РЕЗУЛЬТАТИВНІ ТРАСТИ

Стаття присвячена аналізу поняття, особливостей та різновидів результативних трастів. Дана категорія трастів є маловідомою та малодослідженою в Україні, тому автор звертає увагу на специфіку їхньої правової природи, базуючись не лише на працях юристів країн загального права, але і на висновках, що містяться у судових прецедентах цих країн.

Ключові слова: результативні трасти, передбачувані трасти, передбачуваний результативний траст, автоматичний результативний траст, Quistclose траст, презумпції.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. В українській та російській науковій літературі, присвяченій трастам, основну увагу приділяють переважно прямо вираженим трастам (*express trusts*), тобто трастам, що виникають внаслідок свідомої та добровільної передачі власником іншій особі майна у траст. Дійсно, прямо виражені трасти становлять левову частку усіх існуючих трастів, проте, окрім них, велику групу трастів складають передбачувані трасти (*implied trusts*), які виникають за відсутності прямо вираженої волі установника передати майно у траст. До останніх ми відносимо результативні (*resulting trusts*) та конструктивні трасти (*constructive trusts*)¹. На жаль, зазначені види трастів досліджені мало та переважно поверхово, тому у більшості українських юристів немає уявлення про них, хоча вони сильно відрізняються від «класичних» трастів та широко застосовуються у країнах загального права. Наведена стаття буде присвячена дослідженню результативних трастів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дана стаття базується переважно на роботах англійських юристів, зокрема, А. Дж. Оклі (A. J. Oakley), А. Хадсона (A. Hudson), Дж. Брея (J. Bray), М. Ремджона (M. Ramjohn) та Ф. Х. Петіта (P. H. Pettit). Слід зазначити, що всі науковці, які займаються вивченням проблем трасту в країнах загального права, тією чи іншою мірою аналізують результативні трасти. Водночас в Україні і Російській Федерації про даний вид трастів можна знайти лише окремі згадки у працях Н. В. Соколової, О. А. Кривенко, П. В. Туришева, Н. В. Фунтікової, Р. А. Майданика, Г. В. Онищенко та деяких інших. Проте вітчизняні автори переважно дають лише коротке визначення таким трастам, не заглиблюючись в аналіз їхньої правової природи.

¹ Щодо наукової дискусії стосовно класифікації передбачуваних, результативних та конструктивних трастів – Див. Буяджи Г.В. *Правова класифікація трастів // Підприємництво, господарство і право.* – 2017. – № 11. – С. 24-28. На нашу думку, конструктивні та результативні трасти належать до більшої групи передбачуваних трастів та співвідносяться з ними як частина та ціле.

Цілі та завдання статті – дослідити специфіку, правову природу та види результативних трастів, що існують у країнах загального права.

Виклад основного матеріалу. Визначення поняття результативних трастів є непростим справою, оскільки вони охоплюють досить широке коло різних правовідносин. До прикладу, А. Дж. Оклі визначає їх як трасти, які «не залежать від жодних намірів або презумпцій, а є автоматичним наслідком того, що [особа, яка передає майно] невдало розпорядилася тим, що їй належить» [1, с. 42]. Ще одним досить популярним є визначення результативного трасту як «такого трасту, який не вимагає ні більше, ні менше як передачі майна за обставин, коли особа, яка передає таке майно, не робила це на користь отримувача» [1, с. 43].

Наведені визначення є настільки широкими, що з них досить складно зрозуміти, про що йдеться. Тож спробуємо розібратися у цьому глибше.

Результативні трасти виникають автоматично та визнаються судами справедливості «відповідно до закону». Іншими словами, для їх створення не потрібно волевиявлення або навіть наміру сторін створити траст. Як пояснюють дослідники, це такий «вид залишкового трасту, який виникає, якщо у протилежному випадку [якби він не виникнув], було б незрозуміло, хто утримує бенефіціарний інтерес у майні» [2, с. 232].

Дана категорія трастів відома досить давно. Наприклад, класичним прикладом виникнення презюмованого результативного трасту є рішення у справі *Dyer v Dyer* (1788 р.), яке передбачає, що траст щодо земельної ділянки виникає на користь особи, яка надала гроші заздалегідь [3, с. 88].

Проте найбільш відоме та популярне визначення результативного трасту було надано порівняно недавно суддею лордом Брауні-Вілкінсоном (Browne-Wilkinson) у рішенні по справі *Westdeutsche Landesbank Girozentrale v Islington London Borough Council* (1996 р.). У даній справі німецький банк Westdeutsche позичив гроші міському округу Іслінгтон (Лондон) на умовах договору процентного свопу, який пізніше був визнаний недійсним. Банк подав позов про отримання складних відсотків, а не простих відсотків, які могли бути виплачені лише у разі,

якби гроші були передані у траст місцевій владі. Відповідальність місцевої влади погасити заборгованість Westdeutsche відповідно до договору, укладеного із перевищенням повноважень (*ultra vires agreement*), полягала лише у персональній відповідальності погасити борг, оскільки банк передбачав, що місцева влада стала абсолютним власником грошей. Відповідальність місцевої влади погасити борг регулюється загальним правом, а не правом справедливості. Суддя Брауні-Вілкінсон зазначив, що «місцева влада не знала про недійсність контракту та розглядала гроші як власні, які можна використати на власний розсуд... Базові вимоги до трасту не були дотримані...» [3, с. 90-91].

Після цього суддя зазначив, що результативний траст виникає:

(1) коли А робить добровільний платіж Б або оплачує (повністю чи частково) купівлю майна, яким наділяється або Б одноособово, або А та Б разом, існує припущення, що А не мав наміру робити подарунок Б: гроші або майно утримуються у трасті на користь А (якщо він або вона є єдиним надавачем грошей) або (у разі спільної купівлі) на користь А та Б у долях, пропорційно до їх участі. Важливо наголосити, що це лише припущення, яке може бути спростоване презумпцією про просування (*counter-presumption of advancement* (про неї йтиметься далі у статті) або прямим свідченням наявності наміру А здійснити повну передачу; (2) коли А передає майно Б у виражений траст, але траст не вичерпує весь інтерес бенефіціара.

Обидва види результативних трастів традиційно розглядаються як приклади трастів, які впливають на спільні наміри сторін. [Передбачуваний] результативний траст не виникає відповідно до закону всупереч намірам довірного власника (як у випадку з конструктивним трастом), проте реалізує його презюмований намір... [Автоматичний] результативний траст не залежить від наміру, а виникає автоматично. Я не впевнений, що це правильно» [4, с. 139-140].

З наведеного формулювання вбачається, що результативні трасти також розподіляються на два окремі підвиди. У першому випадку, описаному суддею Брауні-Вілкінсоном, вважається, що виникає передбачуваний результативний траст (*presumed resulting trust*), а в другому – автоматичний (*automatic resulting trust*).

У справі *Re Vandervell (No 2)* (1974 р.) суддя також наводив аналогічний поділ результативних трастів на автоматичні та передбачувані. Він зазначав, що автоматичні трасти виникають «автоматично», коли існує ситуація, як у випадку *Re Vandervell*, що «передача власності буде визнана недійсною, або буде створено траст. Передбачувані результативні трасти – коли купівля двома або більше особами передбачає намір, що вони будуть власниками за правом справедливості» [2, с. 232].

Вище було наведені найбільш поширені випадки виникнення автоматичного результативного трасту. Проте вони не є єдиними.

Загалом існує кілька прикладів, коли виникає **автоматичний результативний траст** [Див. 2, с. 236-238; 5, 141-160]:

1. Через недолік чи помилку у документі про створення трасту – має місце тоді, коли при передачі майна від однієї особи до іншої «губиться» якась його частина. У такому разі вважається, що виникає автоматичний результативний траст на цю «загублену» частку майна на користь первісного власника.

2. Визнання трасту недійсним або припинення трасту. Як зазначено у справі *Re Ames Settlement* (1946 р.), «якщо траст втрачає дійсність із будь-яких причин, майно, що лишається, утримується у результативному трасті на користь установника» [3, с. 88]. Аналогічні висновки викладені і в справі *Vandervell v IRC* (1967 р.), де також підкреслюється, що «там, де траст втрачає дійсність незалежно від причин, залишок майна буде утримуватися у результативному трасті, навіть якщо відчужувач і не мав наміру, щоб траст виникнув» [3, с. 88].

Можна навести такий приклад. До одруження чоловік та дружина за шлюбним контрактом передають частину свого майна у траст. У разі смерті одного з них припиняється траст та шлюбний контракт, а також постає питання щодо подальшої долі майна. Вважається, що майно, яке було передане за шлюбним договором тим із подружжя, хто лишився живим, буде утримуватися на користь нього у результативному трасті. Майно, яке передавалося іншим із подружжя (який у подальшому помер), становитиме частку його майна та перейде у результативний траст на користь його спадкоємців.

3. Залишок (надлишок) коштів після виконання зобов'язання. Для ілюстрації такого випадку наводиться справа *Re Gillingham Bus Disaster Fund* (1921 р.). Даний фонд збирав кошти для відшкодування збитків жертвам автобусних аварій. Кількість зібраних коштів значно перевищувала потреби жертв, тому перед судом постало питання, що робити з надлишковим коштів, переданих до фонду. Суд дійшов висновку, що надлишкові кошти утримуються у результативному трасті на користь осіб, які жертвували гроші до фонду [2, с. 237].

4. Розпуск організації, яка не є юридичною особою (*unincorporated association*). Йдеться про об'єднання осіб для досягнення певної некомерційної мети без створення юридичної особи. У разі розпуску такої організації з певних причин вважається, що майно, передане для її створення, утримується у результативному трасті на користь засновників. Водночас існує й інша позиція, відповідно до якої відносини між засновниками щодо майна, яке передається для створення організації, повинні регулюватися договором між ними. У разі існування такого договору повернення майна має відбуватися відповідно до його умов.

5. *Quistclose trust*. Деякі науковці відносять *Quistclose trust* до результативних трастів, хоча це питання більш ніж дискусійне. За своєю суттю *Quistclose trust* має на меті забезпечити захист позикодавця від неплатоспроможності позичальника. Якщо позикодавець включає до договору позики умову, що визначає ціль, з якою позичальник бере кошти, то у разі використання цих коштів на будь-які інші цілі вва-

жається, що виникає зазначений вид трасту. Якщо ж стосовно позичальника порушується справа про банкрутство, тоді позикодавець має права на грошові кошти, що перед бувають у Quistclose трасті, а тому ці кошти не можуть бути використані, наприклад, на погашення вимог інших кредиторів позичальника.

Таким чином, автоматичний результативний траст виникає тоді, коли з'являється «прогалина» щодо права власності на майно. Зрозуміло, що не може (чи принаймні не повинна) виникати ситуація, коли майно нікому не належить. З метою уникнення таких випадків та до моменту остаточного вирішення питання належності майна останнє автоматично утримується на користь первісного власника, що, на наше переконання, є логічним та справедливим.

Як уже зазначалося, другим видом результативних трастів є **передбачуваний результативний траст**, концепція якого базується на юридичних презумпціях (*presumption*), тобто припущеннях, які вважаються істинними до того моменту, поки їх неістинність не буде беззаперечно доведена у належний спосіб. Взагалі, у загальному праві існує багато різноманітних презумпцій, які суди зобов'язані застосовувати у визначених випадках.

Виникнення передбачуваного результативного трасту і пов'язано з такими випадками. Зокрема, він виникає тоді, коли одна особа передає кошти іншій особі з метою купівлі певного майна на ім'я останньої, яка і отримуватиме права на це майно. За таких обставин припускається (або презюмується), що майно не було подаровано іншій особі, а вона утримує його у результативному трасті на користь особи, яка передала кошти. При цьому, як наголошують дослідники, «це є лише презумпція, яка може бути спростована контр-презумпцією про просування (*counter-presumption of advancement*), коли сторони перебувають у визначених відносинах або через докази, що підтверджують наміри відчужувача щодо повної бенефіціарної передачі» [1, с. 38-39].

Інший дослідник М. Ремджен описує підстави виникнення передбачуваного результативного трасту таким чином: «Це механізм, який за замовчуванням вступає у гру, коли є продаж майна на ім'я іншої особи або добровільна передача майна іншій особі і не існує очевидних доказів, які перш за все, стосуються справжніх намірів відчужувача. Якщо існує явне свідчення щодо призначення інтересу за правом справедливості – що це був або дарунок, або прямо виражений траст – місця для передбачуваного трасту не буде» [4, с. 161].

З наведеного можна зробити кілька висновків: 1) даний вид трастів базується виключно на юридичних припущеннях, які можуть бути спростовані наявними доказами; 2) існує два різновиди передбачуваних результативних трастів: трасти, що виникають внаслідок купівлі майна на користь іншої особи, та трасти, що виникають внаслідок добровільної передачі майна від однієї особи до іншої.

Пропонуємо розглянути більш уважно обидва різновиди передбачуваних результативних

трастів. У разі передачі особою грошей іншій особі для купівлі майна на користь останньої або на користь кількох осіб вважається, що виникає результативний траст на користь особи, яка надала гроші (або осіб – пропорційно до кількості внесених коштів).

Даний вид трасту відомий досить давно. Правило, яке його стосується, було сформульовано ще у вже згадуваній справі *Dyer v Dyer* (1788 р.), де зазначалося, що «очевидний результат усіх справ, без жодного винятку, що стосовно нерухомого майна... , яке було куплено спільно на ім'я покупців та інших [осіб], або на ім'я інших [осіб] без покупця, якщо одне ім'я або декілька, якщо спільно або послідовно, [виникає] траст на користь особи, яка надала гроші для купівлі» [5, с. 176]. І хоча у даній справі йшлося виключно про нерухоме майно, з часом наведене правило було поширене і на інші види майна.

До аналогічних висновків суди справедливості приходять і в тому разі, коли відбувається добровільна безкоштовна (точніше, без зворотної компенсації (*consideration*)) передача майна від однієї особи до іншої за відсутності явно вираженого наміру відчужувача. У таких випадках вважається, що має місце не простий дарунок, а передача майна у результативний траст.

У зв'язку з наведеними обома випадками виникає логічне питання: що може стати підставою для спростування презумпції для виникнення результативного трасту? З практики випливає, що це може бути свідченням того, що гроші надавалися іншій особі у якості позики або що гроші надавалися не на купівлю майна, а з іншою метою – для оренди майна тощо.

Існує ще один випадок, за якого спростується припущення про виникнення передбачуваного результативного трасту. Ідеться про презумпцію про просування (*presumption of advancement*), яка була сформульована у справі *Murless v Franklin* (1818 р.): «загальне правило, яке полягає у тому, що у разі купівлі однією особою на ім'я іншої особи номінальний власник є довірчим власником на користь покупця, має виняток, коли покупець має певного роду природні зобов'язання перед номінальним власником» [4, с. 163].

Такими «природними зобов'язаннями», як правило, вважаються зобов'язання, що існують між чоловіком та дружиною, між батьком (або особою, яка виконує функції батька) та дітьми. У наведених випадках діє не презумпція результативного трасту, а презумпція про просування, тобто презумпція дарунку між зазначеними особами. Слід наголосити, що в англійській судовій практиці вважається, що презумпція про просування існує лише тоді, коли відчужувачем є саме чоловік (або на користь своєї дружини, або на користь своїх дітей). У таких випадках виникає результативний траст на користь дружини або, відповідно, дітей. Іншими словами, якщо дружина або дитина передає чоловікові чи батькові майно або гроші на купівлю майна, вважається, що презумпція про просування не діє, тобто така передача не вважається дарунком.

Вищенаведена ситуація неодноразово критикувалася в літературі як із позиції захисту прав людини, так і з позиції гендерної рівності. Як підкреслює Ф. Х. Петіт, «існує загальне розуміння, що презумпція, яка виникла за соціальних умов, які дуже різняться із сьогоденням, застаріла. Більше того, було переконливо доведено, що дискримінаційна природа презумпції суперечить законодавству про права людини, та відповідно заявлено, що презумпція буде або скасована, або щонайменше, її застосування зрівняне» [5, с. 189].

Висновки

Таким чином, результативні трасти є окремим видом передбачуваних трастів, які виникають у тих випадках, перш за все, коли з'являється «прогалина» в частині визначення власника на майно. Дана правова конструкція є цікавою та корисною, оскільки дозволяє «авто-

матично» вирішити долю майна, яке залишилося без власника. За рахунок чітко сформульованих правил, вироблених роками, майно не залишається безхазяйним, а утримується у результативному трасті на користь первісного власника до моменту остаточного вирішення питання щодо його належності.

Список використаних джерел:

1. Oakley, A. J. The Modern Law Of Trusts // London : Sweet & Maxwell, Parker and Mellows, 8-th ed. – 2003. – 916 p.
2. Hudson A. Principles of Equity and Trusts, Routledge. – 2016. – 636 p.
3. Bray J. Key Cases: Equity & Trusts. : Hodder Arnold. – 2006. – 188 p.
4. Ramjohn M. Unlocking Trusts. Hodder Education, 2008. 2-nd ed.– 483 p.
5. Pettit P. H. Equity and the Law of Trusts // Oxford University Press, 2009. 11-th ed. – 737 p.

Статья посвящена анализу понятия, особенностей и разновидностей результативных трастов. Данная категория трастов малоизвестна и мало исследована в Украине, поэтому автор обращает внимание на специфику их правовой природы, основываясь не только на работах юристов стран общей системы права, но и на выводах, изложенных в судебных прецедентах этих стран.

Ключевые слова: результативный траст, логично выведенный траст, логично выведенный результативный траст, автоматический результативный траст, Quistclose траст презумпции.

The article is devoted to the analysis of the concept, features and different categories of the resulting trusts. This category of trusts is little known and little studied in Ukraine, so the author draws attention to the specific of its legal nature, based not only on the works of the lawyers of the common law, but also on the conclusions set forth in the precedents of these countries.

Key words: resulting trust, implied trust, presumed resulting trust, automatic resultant trust, Quistclose trust, presumption.

